

CRNA GORA
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNIH DOBARA

**Elaborat o valorizaciji nepokretnog kulturnog dobra
Arheološki lokalitet Samograd**

Cetinje, decembar 2024. godine

Sadržaj

1. Naziv kulturnog dobra	2
2. Lokacija, mjesto, opština	2
3. Podaci o pravnoj zaštiti	2
4. Vrsta nepokretnog kulturnog dobra	2
5. O dobru	2
5.1. Istorijat	2
5.2. Opis	3
6. Stanje dobra	4
7. Geografske oznake	4
7.1. Državne koordinate	4
7.2. GPS koordinate	5
42.93666173842407, 19.80032492902261	5
7.3. Opis granica kulturnog dobra	5
7.4. Opis granica zaštićene okoline	5
8. Spisak pokretnih predmeta u nepokretnom dobru	5
9. Podaci o vlasniku i držaocu kulturnog dobra	6
10. Kriterijumi	6
10.1. Obrazložen stručni stav o svojstvu, osobenosti i značaju kulturnog dobra, kao i drugi kriterijumi	6
11. Kategorija kulturnog dobra	6
12. Bibliografija	7
13. Mjere	7
13.1. Konzervatorske mjere	7
13.2. Režim zaštite	7
14. Foto prilozii	8
15. Grafički prikazi	14

ELABORAT O REVALORIZACIJI NEPOKRETNOG KULTURNOG DOBRA

1. Naziv kulturnog dobra

Arheološki lokalitet Samograd

2. Lokacija, mjesto, opština

Prijelozi, opština Bijelo Polje

3. Podaci o pravnoj zaštiti

Rješenje o prethodnoj zaštiti br. UP/I 03-319/2023-1 od 14.12.2023. godine. Zaštita po osnovu ovog rješenja uspostavljena je u trajanju od godinu dana.

4. Vrsta nepokretnog kulturnog dobra

Lokalitet ili područje

- Arheološki lokalitet

5. O dobru

5.1. Istorijat

Samograd je po svom položaju bio strateški važan punkt u dolini Lima duž koje su se odvijale važne komunikacije u antičkom periodu i srednjem vijeku, a koje su bile u neposrednoj vezi s eksploatacijom ruda Polimlja.

Upoređivanjem stratigrafskih slojeva u do sada istraženim sondama kao i analizom ostataka fortifikacione i sakralne arhitekture, mogu se izdvojiti četiri horizonta življenja na ovom lokalitetu:

- Prelazni period ili gvozdeno doba I po periodizaciji M. Garašanina;
- Period nastanka utvrđenja (sredina II vijeka n.e.), do vremena njegovog uništenja (sredina III vijeka n.e.);
- Period obnove utvrđenja u IV vijeku do napuštanja utvrđenja sredinom V vijeka;
- Period obnove i ponovnog korišćenja utvrđenja u VI vijeku.

Vjerovatno u periodu formiranja utvrđenja dolazi do podjele na gornji i donji dio grada. Utvrđenje strada prodorom gotskih plemena sredinom III vijeka, da bi u IV bilo obnovljeno. Tada dolazi do izgradnje novih bedema na gornjoj zaravni. Korišćeno je do sredine V vijeka, a moglo bi mu se pripisati jedan od dva sakralna objekta. Napušteno utvrđenje je ponovo korišćeno, moguće i obnovljeno u vrijeme Justinijanove obnove unutrašnjeg limesa u VI vijeku, kom periodu se može pripisati i velika trobrodna bazilika koja se nalazi van bedema na istočnoj strani.

Dakle, duhovni život na ovom mjestu počeo je da se razvija u periodu IV vijeka, a sa određenim prekidima trajao je do sredine XV vijeka, kada je srušen od strane Osmanlija. Bio je duhovni, kulturni i ekonomski centar ovog kraja, a zbog svoje specifične strukture nazivan je još i sedmokliki grad ili kamen-grad.

5.2. Opis

Lokalitet se nalazi između dubokih usjeka koje su udubile rječice Brzava sa jugoistočne strane i Selina sa sjeveroistočne strane. Na kupastom proplanku, dijelom prekivenom gustom šumom, izdiže se ovo, skoro prirodno utvrđenje. U pitanju je prostor od oko pola hektara, oivičen sa sedam velikih i visokih gromada stijena. Prostor unutar stijena zatvoren je bedemima čije su osipine i danas vidljive. Predstavlja jedinstveni prostor okružen sa sedam stijena visokih do 80 metara koje formiraju skoro pravilan krug. Unutrašnjost utvrđenja podijeljena je na dvije ravni sa visinskom razlikom od oko 10 metara. Gornji, predstavlja plato od približno 50 x 50 metara, dok je donji plato dimenzija 70 x 30 metara. Detaljnim rekognosciranjem oba platoa uočeni su tragovi bedema na svim međuprostorima između pojedinih stijena, kao i konture više građevina unutar utvrđenja koje su, vjerovatno istovremene i u funkcionalnoj vezi s njim. Sa spoljne strane, jugozapadno od utvrđenja nalaze se ostaci veće crkve oko koje se nalazi groblje.

U I fazi istraživanja na ulazu utvrđenja Samograd, arheološkim iskopavanjima otkrivena je ranohrišćanska bazilika iz perioda oko 390 godine n.e. Ovo otkriće rezultat je četrdesetodnevnog istraživanja JU „Polimski muzej – Berane“, koje predstavlja nastavak istraživanja iz 1988. godine, prema kojima se znalo da na tom području postoje ostaci ranohrišćanskog svetišta. U pitanju je ranohrišćanska bazilika sa dva broda. Centralni dio crkve tj. glavni brod, dimenzija je 17 x 8 metara, koji na istočnoj strani ima apsidu sa sintronosom, to jest sjedištem episkopa ili arhiepiskopa. Južni brod je širine četiri metra i bio je podijeljen na tri prostorije. U srednjoj je otkrivena memorijalna grobnica ktitora crkve ili obnovitelja.

U II fazi arheoloških istraživanja koja su realizovana 2017. godine obuhvaćen je prostor unutrašnje bazilike koja se nalazi na istočnoj strani utvrđenja, na prelazu iz donjeg dijela utvrđenja ka akropoli. Na ovom prostoru, između dvije prirodne stijene, otkriveni su ostaci bazilike na kojoj se jasno izdvajaju dvije građevinske faze. Prvobitno je podignuta jednobrodna bazilika sa apsidom na istočnoj i sa troje vrata na zapadnoj strani naosa. Još jedna vrata su se nalazila na južnom zidu i vodila su u uzan prostor između bedema, bazilike i stijene koja se nalazi na južnoj strani bazilike. U drugoj građevinskoj fazi uz zapadnu fasadu prizidan je narteks dimenzija 10 x 5 metara. U ovoj obnovi u naosu su prizidane klupe duž zapadnog, južnog i sjevernog zida dok je u apsidi podignut sintronos. U jugozapadnom uglu narteksa podignuta je nadzemna grobnica, istovjetna onoj otkrivenoj na „bazilici extra muros“. Na osnovu nađenog pribora za krštenje i obrednih posuda, sa sigurnošću možemo reći da su obje bazilike podignute i obnovljene u gotovo istom vremenskom periodu.

U III fazi istraživanja istražen je prostor od 120 m² unutar antičkog utvrđenja i to u dijelu uz zapadni bedem sa unutrašnje strane. Pronađeni su arhitektonski ostaci dva objekta koji su izrađivani u različitim vremenskim periodima. Stariji objekat je dimenzija 15 x 7m. Izrađen je od kamenih blokova, klesanih sa jedne strane, slaganih u pravilne redove i vezani krečnim malterom. Drugi, mlađi objekat predstavlja ostatke zida koji je rađen u tehnici „suhozida“. Obrađeni blokovi, sa jedne strane, su slagani u pravilne redove i spajani su zemljom, tj. blatom. Ovaj objekat je dimenzija 4 x 4m i praktično se nalazi u okvirima starijeg objekta. Pored arhitektonskih ostataka oba objekta nađeno je dosta fragmenata keramike, bronzanih i gvozdениh predmeta koji datiraju od IV do VI vijeka nove ere.

6. Stanje dobra

Stanje kulturnog dobra je srednje očuvano.

Uporedo sa arheološkim istraživanjima na ovom lokalitetu izvršena je preventivna sanacija i konzervacija arhitektonskih ostataka bazilike „intra muros“, koji su otkriveni u prethodnim kampanjama. Takođe, nakon uklanjanja većeg dijela građevinskog štata pored spoljašnjeg platna bedemskog zida trasiran je put širine 2m.

Uvidom u stanje na terenu, konstatovano je sledeće:

- Unutrašnja bazilika 2017. godine je arheološki istražena, i na njoj su sprovedene preventivne konzervatorske mjere, te se danas nalazi u dobro očuvanom stanju.
- Spoljna bazilika („extra muros“) pretrpela je izvjesne dogradnje tokom prethodne godine, i u okviru iste je postavljena armatura za vertikalne serklaže u zidovima, dok je sa unutrašnje strane izbetonirana podna ploča i formirani bočni banci od kamena i betona;
- Tokom treće kampanje otkrivena su dva objekta u osnovi, po svoj prilici iz perioda IV – VI vijeka, očuvana do visine od cca 0.5m, danas prisutna na terenu uz evidentno sporadično osipanje kamena;
- Uz zapadne bedeme kompleksa, primijećen iskop zemljišta;
- Na više mjesta nalazi se nabacan obrađen kamen, po svoj prilici kubiciran nakon arheoloških istraživanja;
- U okviru kat.parc. 3171 i 3173 u prethodnom periodu sagrađena su sva objekta, i to mala drvena crkva i pomoćni drveni objekat u kome borave monasi.

7. Geografske oznake

OPŠTINA Bijelo Polje

KO Prijelozi

Katastarske parcele broj 3170, 3171, 3172, 3173 i 3174

7.1. Državne koordinate

Granične tačke lokaliteta i njegove zaštićene okoline

1.	7402473.26	4755351.75
2.	7402484.97	4755342.96
3.	7402493.69	4755336.18
4.	7402517.42	4755329.17
5.	7402529.33	4755328.52
6.	7402541.59	4755329.44
7.	7402553.65	4755339.54
8.	7402570.48	4755351.06
9.	7402585.97	4755367.07
10.	7402591.03	4755381.16
11.	7402610.44	4755406.61

12.	7402631.32	4755422.74
13.	7402647.22	4755423.02
14.	7402651.63	4755435.46
15.	7402665.22	4755462.40
16.	7402664.98	4755472.51
17.	7402652.24	4755507.89
18.	7402644.91	4755531.49
19.	7402635.50	4755557.11
20.	7402626.55	4755569.38
21.	7402588.40	4755591.83
22.	7402572.00	4755564.04
23.	7402552.77	4755529.63
24.	7402482.78	4755501.49
25.	7402479.89	4755417.78
26.	7402470.64	4755390.92
27.	7402476.38	4755376.14
28.	7402475.87	4755361.06

7.2. GPS koordinate

42.93666173842407, 19.80032492902261

7.3. Opis granica kulturnog dobra

Granica kulturnog dobra obuhvata prostor između dubokih usjeka koje su udubile rječice Brzava sa jugoistočne strane i Selina sa sjeveroistočne strane. Predložena granica dobra u cjelini obuhvata katastarske parcele broj 3170, 3171, 3172, 3173 i 3174, KO Prijelozi, opština Bijelo Polje.

7.4. Opis granica zaštićene okoline

Granica zaštićene okoline kulturnog dobra poklapa se sa granicom kulturnog dobra.

8. Spisak pokretnih predmeta u nepokretnom dobru

Prilikom arheoloških istraživanja sprovedenih u periodu od 2014. do 2018. godine, otkrivena je veća količina pokretnog arheološkog materijala. Materijal izvađen tokom istraživanja nalazi se u prostorijama JU Polimski muzej Berane. U toku pisanja ovog elaborata nije bilo moguće priložiti spisak pokretnih predmeta, budući arheološki materijal sa lokaliteta još uvijek nije publikovan.

9. Podaci o vlasniku i držaocu kulturnog dobra

Kulturno dobro:

Uvidom u LN br. 480, kat.parc.br. 3170, KO Prijelozi u svojini je Crne Gore, raspolaganju Vlade Crne Gore;

Uvidom u LN br. 612, kat.parc.br. 3171, 3172, 3173 i 3174, KO Prijelozi u svojini su Eparhije budimljansko-nikšićke, Berane;

Zaštićena okolina:

Granica zaštićene okoline kulturnog dobra poklapa se sa granicom kulturnog dobra, pa za nju važe isti podaci.

10. Kriterijumi

10.1. Obrazložen stručni stav o svojstvu, osobenosti i značaju kulturnog dobra, kao i drugi kriterijumi

Kriterijumi za utvrđivanje kulturne vrijednosti dobra, u skladu sa članom 24 Zakona o zaštiti kulturnih dobara su: autentičnost, integritet, stepen očuvanosti, jedinstvenost i rijetkost u okviru svoje vrste, istorijski, umjetnički, naučni, arheološki, arhitektonski, antropološki, tehnički ili drugi društveni značaj.

Na osnovu dokumentacije Uprave za zaštitu kulturnih dobara i terenskog uvida u lokalitet, utvrđeno je da dobro, i pored do sada izvedenih intervencija posjeduje autentičnosti i integritet, a u okviru istog prepoznati su arheološki, arhitektonski i istorijski značaj.

- Arheološki lokalitet pretrpio je izvjesna oštećenja u prethodnom periodu, ali su njegovi glavni elementi – spoljna i unutrašnja bazilika i ostaci bedema, u najvećoj mjeri očuvani u svojoj izvornoj formi, pa se može zaključiti da je dobro u velikoj mjeri zadržalo svoju autentičnost;
- Iako je dobro u određenoj mjeri oštećeno, sačuvalo je značajne elemente po kojima je prepoznatljivo i koji mogu služiti za dalja arheološka i naučna istraživanja, te stoga ispunjava kriterijum stepen očuvanosti;
- Budući da su tragovi ranog hrišćanstva rijetko zastupljeni u Crnoj Gori, posebno u njenom sjevernom dijelu, te je da lokalitet po značaju sličan ranohrišćanskim strukturama u okviru lokaliteta Duklja, Martinića gradina i Zlatica, može se zaključiti da ovaj lokalitet posjeduje jedinstvenost i rijetkost u okviru svoje vrste;
- S obzirom na to da su rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja uputili na kontinuitet korišćenja ovog prostora od praistorije do poznog srednjeg vijeka, dobro posjeduje arheološki značaj, antropološki i istorijski značaj i ispunjava kriterijum starost dobra;

11. Kategorija kulturnog dobra

Uvažavajući izrečen stručni stav o svojstvima, osobenostima i značaju, a na osnovu čl. 6, 7, 8 i 9 Pravilnika o bližim kriterijumima i postupku za utvrđivanje kulturne vrijednosti, predlažemo da se

Arheološki lokalitet Samograd u skladu sa članom 34 Zakona o zaštiti kulturnih dobara, kategorizuje kao kulturno dobro od **nacionalnog značaja**.

12. Bibliografija

Literatura:

- Garašanin, M. 1976. *Istorija Crne Gore, Tom1*. Redakcija za istoriju Crne Gore: Titograd.
- Мијовић, П., Ковачевић, М. 1975. *Градови и утврђења у Црној Гори*. Археолошки институт, Музеј Улцињ: Београд-Улцињ.

Dokumentacija UZKD:

- Konačni izvještaj arheoloških istraživanja lokaliteta Samograd, I faza, 2014. godina. JU Polimski muzej Berane;
- Konačni izvještaj arheoloških istraživanja lokaliteta Samograd, II faza, 2017. godina. JU Polimski muzej Berane;
- Konačni izvještaj arheoloških istraživanja lokaliteta Samograd, III faza, 2018. godina. JU Polimski muzej Berane.

13. Mjere

13.1. Konzervatorske mjere

U cilju unaprjeđenja stanja ovog kulturnog dobra potrebno je sprovesti sljedeće mjere:

- Uklanjanje svih intervencija koje su za posljedicu imale umanjeње kulturnih vrijednosti i integriteta dobra uz konzervatorski nadzor: postavljene armature za vertikalne serklaže na zidovima unutrašnje crkve, uklanjanje betonske ploče formirane unutar bazilike;
- U komunikaciji sa dosadašnjem nosiocem istraživanja, napraviti plan daljih arheoloških istraživanja u cilju otkrivanja svih kulturnih slojeva;
- Izrada konzervatorskog projekta sanacije svih labilnih partija, otkrivenih tokom arheoloških istraživanja;
- Sprovođenje konzervatorskih mjera po izrađenom konzervatorskom projektu;
- Prezentacija arheološkog lokaliteta.

13.2. Režim zaštite

Sve aktivnosti kojima se zadire u integritet kulturnog dobra potrebno je sprovesti u skladu sa Konzervatorskim uslovima izdatim od strane Uprave za zaštitu kulturnih dobara.

Namjena: arheološki lokalitet.

Potrebne konzervatorske mjere: istraživanje, konzervacija, konsolidacija, prezentacija.

Način održavanja: redovno održavanje nakon sprovođenja konzervatorskih mjera.

14. Foto prilozi

ISPITIVANJA U GORNJOJ ZONI DVORIŠTA MANASTIRA

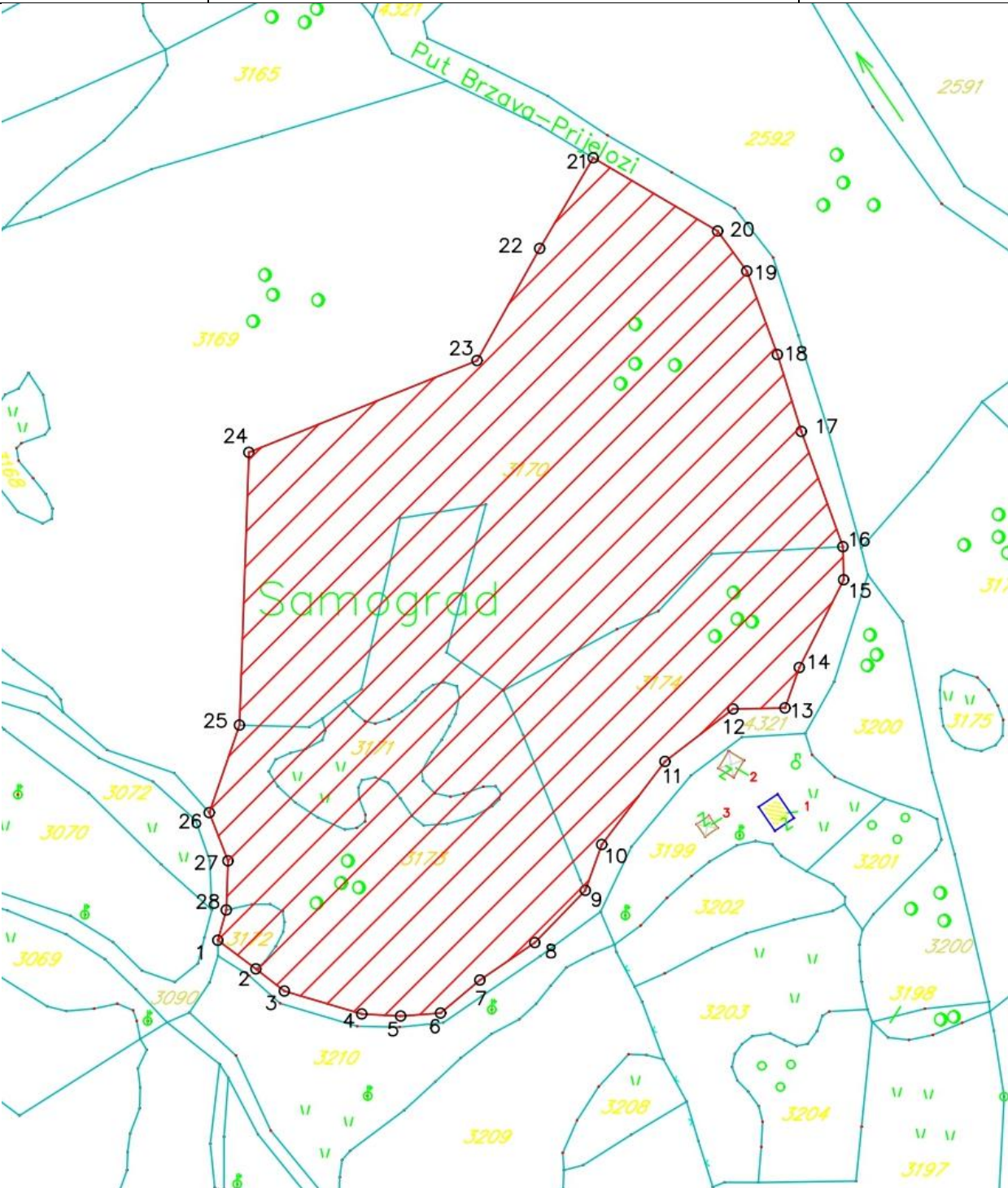

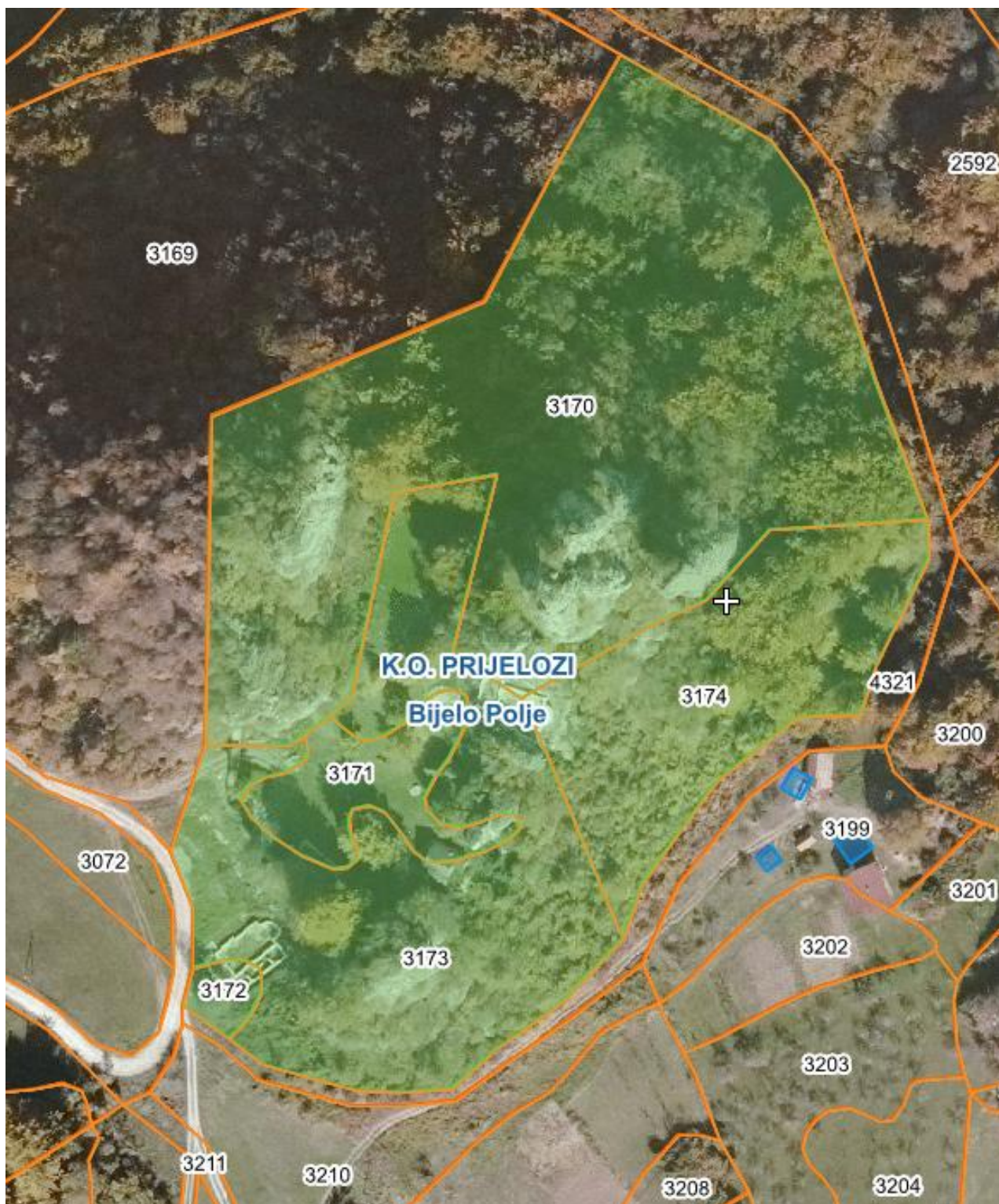
OSTACI CRKVE VAN DVORIŠTA MANASTIRA

15. Grafički prikazi

NAZIV	LOKALITET SAMOGRAD	KO PRIJELOZI
GRAFIČKI PRIKAZ	PRIKAZ GRANICA LOKALITETA I NJEGOVE ZAŠTIĆENE OKOLINE U KATASTARU	Decembar. 2023
		
LEGENDA		
	GRANICA KULTURNOG DOBRA I ZAŠTIĆENE OKOLINE	
1 ○	GRANIČNA TAČKA	

NAZIV	LOKALITET SAMOGRAD	KO PRIJELOZI
GRAFIČKI PRIKAZ	PRIKAZ LOKALITETA NA GEOPORTALU CRNE GORE	Decembar. 2023

Stručno tijelo Uprave za zaštitu kulturnih dobara:

Dr Petra Zdravković, arheološkinja

Andreja Mugoša, spec.sci.arh.

Marko Bulatović, dipl.ing.arh.